

De winter, die meteorologisch amper een winter was dit jaar, loopt ten einde. De natuur is al enige tijd bezig te ontwaken, voor zover ze werkelijk slapende is geweest. De planten komen op, de dieren laten zich meer horen en zien, zo ook de mens. En waar de mens te vinden is, is vaak een ander dier te vinden: de rat. De eerste ratten van het jaar zijn al schichtig hardlopend gespot. Eerste reactie: gadver, oppassen, gevaar!, het is hier vies, hier moet iets mee, bestrijden! Gif, vallen? Deze interne reacties gaf de commissie duurzaamheid aan het einde van vorig tuinseizoen de impuls om onderzoek te doen naar een van 's lands meest gevreesde en verachte zoogdieren. Een gesprek met de GGD onderzoeker, Jan Buijs, afdeling *dierplagen*, volgde. De naam van de afdeling *dierplagen* ipv *ongediertebestrijding* suggereerde reeds een zienswijze we later nog meer zouden tegenkomen. De term ongedierte impliceert immers dat er iets mis zou zijn met het dier. De term dierplaag legt de nadruk op de prevalentie van de dieren, die ervoor kan zorgen dat er een plaag is (GGD.nl). Buijs gaf aan dat de rat een normaal deel is van het ecosysteem. De rat is in staat zich snel te reproduceren, in het bijzonder indien er veel voedsel voor handen is, zich goed kan huisvesten en er weinig predatoren zijn. Indien er 'teveel' ratten in een ecosysteem zijn, is het voor de mens zaak om te kijken of beschikbaarheid van voedselbronnen voor ratten kunnen worden vermindert (etensresten opruimen, vuilnis in afgesloten bakken etc) en/of een gebied aantrekkelijker gemaakt kan worden voor predatoren (bunzingen, uilen, marters, ringslang o.a.). Zoals het niet moest er voer ik vorig jaar zelf. De plastic zak met graszaad die ik in mijn schuur liet slingeren bleek een welkom maaltje, getuige de verwoeste zak en vrije gebruik van mijn werkbank als rattentoilet. Buijs suggereerde om verder contact op te nemen met stadsecoloog, tevens tuinder bij Buikslotermeer, Fred Haaijen. Op een druilrige middag zaten we met elkaar op Tuinwijk en gaf Haaijen ons een gepassioneerd minicollege over de rol van de rat in onze samenleving. Allereerst liet hij ons kennismaken met de verschillende soorten ratten die we in Nederland hebben: beverrat, muskusrat, woelrat, zwarte- en bruine rat. Als we het hebben over 'de rat' is de kans groot dat het gaat over de bruine rat. Een misleidende naam overigens voor een beestje dat dikwijls grijsachtig oogt. Haaijen betoogde in navolging van Buijs eveneens dat de rat 'erbij hoort', een nuttige plek heeft in het ecosysteem, maar dat er een hoop verwarring en misverstanden zijn over ratten. Hij vertelt over onze 'epigenetische erfenis'. Dat wil het volgende zeggen: onze voor-voor-voorouders hebben de pest meegemaakt, een dodelijke ziekte die werd overgebracht door de zwarte rat. Wat ons brein doet bij gevaar is angstig worden, alert zijn en het gevaar vermijden of bestrijden. Dit was een cruciale reactie in de tijd van de pest. Immers, het zorgde ervoor dat je op je hoede was en besmetting hopelijk kon voorkomen. Uit modern genetisch onderzoek blijkt dat dingen die geleerd worden een effect hebben op onze genen, die vervolgens worden doorgegeven aan het nageslacht. Zodoende zal een baby van een moeder die zwarte ratten heeft meegemaakt ten tijden van de pest, behept zijn met een up to date angststelsel. Dit evolutionair alarmmechanisme lijkt te zijn doorgegeven tot aan onze generatie mensen. Echter, het gevaar is al lang geweken. De pest is er niet meer, evenals de zwarte rat. Kortom: loos alarm! Angst komt op om ons te waarschuwen over een gevaar van eeuwen geleden. In andere culturen is het alarmsysteem minder scherp afgesteld en wordt de rat soms zelfs beschouwd als heilig dier. Zo zijn er plekken in India waar er tempel zijn voor de rat. Bij ons is de zwarte rat verdwenen door de komst van de dominantere bruine rat. De kans dat deze een ziekte overdraagt (ziekte van Weil) is klein (zie RIVM.nl). Zoals in de gedragstherapie fobieën worden behandeld met zogenaamde *exposuretherapie*, dat wil zeggen blootstelling aan het gevreesde object, zo lijkt dit ook de te volgen weg te zijn bij overmatige rattenvrees. Dit is echter niet makkelijk gezien de negatieve beeldvorming in boeken, films en in de volksmond over de rat, waarin hij steevast de bad guy is. De teengage mutant hero turtles een zeldzame uitzondering zijnde op deze regel. Naast anders leren kijken naar onze buurdieren, kunnen we misschien de predatoren een klein handje helpen met het aanleggen van takkenrillen, ophangen van nestkasten, compost hoop maken voor de ringslang en voedselresten vermijden. Want waar prooien zijn, zijn predatoren, zoals we afgelopen zomer allemaal hebben kunnen zien in de ontroerende must see movie voor elke tuinder: *the biggest little farm*. En zoals deze film ons tevens leert is dat bestrijden van een probleem, het probleem op lange termijn verergerd. Dus, hoe verleidelijk ook misschien, blijf verre van het gebruik van gif, maar kijk of je onze tuingenoten bij tijd en wijle een aai over de bol kan geven.

Meer weten over gedrag, leefvormen en mythes rondom ratten? Lees het boek van Maarten 't Hart met de pakkende titel: *Ratten*.